

Ks. DARIUSZ LIPIEC*

ROZWÓJ DUSZPASTERSTWA SPECJALNEGO I SPECJALISTYCZNEGO W DIECEZJI SIEDLECKIEJ

DEVELOPMENT OF SPECIAL AND SPECIALIZED PASTORAL CARE IN THE DIOCESE OF SIEDLCE

Abstract: The article is the second part of a study on the genesis and development of extraordinary pastoral care in the Diocese of Siedlce. It discusses selected areas of special and specialist pastoral care. Forms of pastoral care for people with disabilities were presented, as well as pastoral activity addressed to women, men, families and youth. As part of the latter, pilgrimage pastoral care and pastoral care for scouts of both sexes were shown. The ministry of tourism and sport was also mentioned. Specialist pastoral work in the Diocese of Siedlce covers mainly people addicted to alcohol and incarcerated in penitentiary institutions.

Keywords: diocese of Siedlce, extraordinary pastoral work, special pastoral work, specialized pastoral work, development of pastoral work.

Duszpasterstwa specjalne i specjalistyczne należą do duszpasterstwa nadzwyczajnego. Jego celem jest uzupełnienie duszpasterstwa zwyczajnego, kierowanego do ogółu wierzących i mającego zaspokoić ich powszechne potrzeby religijne. Duszpasterstwo specjalne jest adresowane do ludzi o specyficznych potrzebach religijnych, które wynikają ze specyficznej sytuacji egzystencjalnej, w jakiej się znaleźli.

* Ks. Dariusz Lipiec – profesor doktor habilitowany; Instytut Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; ORCID: 0000-0002-8890-2062; e-mail: dlipiec@kul.pl.

Adresatami duszpasterstwa specjalistycznego są natomiast osoby, które pozostają w jakimś konflikcie z porządkiem społecznym lub prawnym¹.

W niniejszym artykule zostaną przedstawione wybrane dziedziny duszpasterstwa katedralnego i organizowanego, będącego częścią duszpasterstwa specjalnego oraz duszpasterstwa specjalistycznego w diecezji siedleckiej. Artykuł niniejszy stanowi drugą część opracowania dotyczącego genezy i rozwoju duszpasterstwa nadzwyczajnego w diecezji siedleckiej. W pierwszej części została ukazana geneza i rozwój duszpasterstwa grup zawodowych, realizowanego na terenie tej diecezji². Jest ono tam rozwijane w różnorodnych formach i kierowane do wielu osób potrzebujących wsparcia.

1. ROZWÓJ DUSZPASTERSTWA KATEGORIALNEGO

Do duszpasterstwa katedralnego zaliczane są m.in. formy działalności pastoralnej skierowanej do osób z niepełnosprawnością. W diecezji siedleckiej początki zorganizowanej troski o ludzi z niepełną sprawnością sięgają lat 60. XX w. Zainicjowanie i rozwój duszpasterstwa takich osób związany jest z bp. Janem Mazurem, który z ramienia Konferencji Episkopatu Polski był odpowiedzialny za działalność duszpasterstwa niewidomych³. Początkowo troska o osoby niewidome i słabowidzące oraz głuche i niedosłyszące była udziałem jednego duszpasterza, którym był ks. Henryk Bujnik. Organizował on spotkania formacyjne oddzielnie dla obu tych grup osób, szczególne znaczenie przywiązując do posługi wobec tych z uszkodzonym słuchem. Na spotkania te składała się Msza św. oraz część integracyjna. Duszpasterz stwarzał także możliwość przystępowania do sakramentu pokuty i pojednania w języku migowym. Podobnie organizowane były spotkania formacyjne dla osób z uszkodzonym wzrokiem. Jednocześnie duszpasterz starał się uczestniczyć w życiu obu tych środowisk, na ile pozwalały okoliczności społeczno-polityczne. Osoby niewidome i niesłyszące uczestniczyły w organizowanych dla nich pielgrzymkach, zwłaszcza o charakterze ogólnopolskim.

Na początku lat 80. XX w. doszło do rozdzielenia duszpasterstwa niewidomych i głuchoniemych. Diecezjalnym duszpasterzem niewidomych został ks. Jacek Ponikowski, który kontynuował i rozwijał działalność poprzednika. W seminarium duchownym zainicjowane zostało koło duszpasterstwa niewidomych, które dynamicznie wspierało duszpasterza w jego pracach. Systematycznie

¹ Por. R. KAMIŃSKI. *Duszpasterstwo nadzwyczajne*. W: *Teologia pastoralna*. T. 2. Red. R. Kamiński. Lublin 2002 s. 311-312.

² Por. D. LIPIEC. *Rozwój duszpasterstwa grup zawodowych w diecezji siedleckiej*. „*Perspectiva*. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 20:2021 nr 2 s. 56-66.

³ Por. M. FIAŁKOWSKI. *Duszpasterstwo niewidomych*. W: *Duszpasterstwo specjalne*. Red. R. Kamiński, B. Drożdż. Lublin 1998 s. 197-200.

organizowano spotkania formacyjne, na które składała się celebracja Mszy św. z aktywnym udziałem uczestników. Przed Mszą św. przybywający mogli przystąpić do spowiedzi, zaś po niej gromadzili się na części formacyjno-integracyjnej przy wspólnym stole. Dzięki współpracy z krajowym ośrodkiem duszpasterstwa niewidomych została zgromadzona znaczna ilość literatury religijnej na kasetach magnetofonowych. Niektóre tytuły niewidomi mogli nabyć na własność. Wśród zainteresowanych rozprowadzane było Pismo Święte Nowego Testamentu wydane alfabetem Braille'a. Zbiory na kasetach po 2000 r. zostały przekazane miejskiej bibliotece w Siedlcach.

Praca pastoralna w środowisku niewidomych i słabowidzących zmierzała w dwóch kierunkach: formacji religijnej i szeroko rozumianej integracji. Troszczono się zarówno o formację duchową, zwłaszcza o rozwój życia sakramentalnego i modlitewnego, jak również o rozwój kulturalny. Na spotkania formacyjne zapraszano także rodziny i przyjaciół niewidomych, starając się nie tylko o integrację środowiska tych osób, ale także o ich integrację społeczną. Dużą wagę przywiązywano do współpracy z Polskim Związkiem Niewidomych. Niewidomi uczestniczyli w pielgrzymkach, zwłaszcza w ogólnopolskiej pielgrzymce niewidomych, oraz pielgrzymkach lokalnych, a także rekolekcjach i dniach skupienia. Dużą rolę odegrała współpraca z ośrodkiem dla niewidomych w Laskach i Zgromadzeniem Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża⁴.

W podobny sposób następował rozwój duszpasterstwa niesłyszących. Praca z niepełnosprawnymi opierała się na systematycznie odbywających się spotkaniach formacyjnych. Podobnie jak w przypadku duszpasterstwa niewidomych, na spotkania te składała się Msza św. w języku migowym wraz z możliwością spowiedzi oraz z częścią integracyjną. Na spotkania te niepełnosprawni przybywali razem ze swymi bliskimi, którzy także mogli pogłębiać swoją wiarę. Działalność pastoralna w środowisku osób z uszkodzonym słuchem zmierzała, podobnie jak w środowisku osób z uszkodzonym wzrokiem, do ich wieloaspektowej formacji chrześcijańskiej oraz integracji religijnej i społecznej. W duszpasterstwie tych osób posługiwano się podobnymi formami oddziaływania pastoralnego, co w duszpasterstwie niewidomych. Należy podkreślić także zaangażowanie kleryków w tę działalność pastoralną. Wielu z nich, poczynawszy od przełomu lat 80. i 90. XX w., ukończyło kurs języka migowego, by następnie podjąć pracę wśród niepełnosprawnych słuchowo⁵.

Geneza duszpasterstwa osób z niepełnosprawnością ruchową związana jest z powstaniem Katolickiego Stowarzyszenia Osób Niepełnosprawnych Diecezji Siedleckiej i zaangażowaniem ks. Jarosława Grzelaka. Rozwój działalności nastąpił

⁴ Por. D. LIPIEC. *Duszpasterstwo niewidomych i słabo widzących w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne*. Lublin 2011.

⁵ Por. K. PÓŁTORAK. *Duszpasterstwo niesłyszących*. W: *Duszpasterstwo specjalne* s. 166-179.

głównie w dwóch ośrodkach: w Żelechowie i w Siedlcach. Działalność pastoralna skierowana do osób z niepełnosprawnością ruchową obejmowała przede wszystkim członków stowarzyszenia i ich bliskich, stopniowo otwierając się na inne osoby. W pracach duszpasterskich od początku aktywnie uczestniczyli klerycy siedleckiego seminarium duchownego.

Duszpasterstwo osób z niepełnosprawnością ruchową stawia sobie cele podobne do tych, jakie realizuje duszpasterstwo osób z niepełnosprawnością sensoryczną. Skupia się ono na formacji religijnej niepełnosprawnych i ich rodzin oraz szeroko rozumianej integracji, zwłaszcza religijnej i społecznej. Ich formacja odbywa się w oparciu o sposoby wypracowane w innych dziedzinach duszpasterstwa osób z niepełną sprawnością. Są to przede wszystkim spotkania formacyjne, na które składa się sprawowanie Mszy św. oraz część o charakterze integracyjnym i towarzyskim. Oprócz nich organizowane są spotkania okolicznościowe z okazji świąt religijnych i środowiskowych. Duże znaczenie dla formacji i integracji adresatów tego duszpasterstwa mają wspólne wyjazdy, a zwłaszcza pielgrzymki. Są wśród nich pielgrzymki do sanktuariów lokalnych oraz uczestnictwo w pielgrzymkach ogólnopolskich. Ponadto dla podopiecznych i ich bliskich organizowane są dni skupienia i rekolekcje.

Do duszpasterstwa katedralnego zaliczane są także formy działalności pastoralnej skierowanej do osób dążących do szczególnej doskonałości chrześcijańskiej. Wśród nich na pierwszym miejscu wskazuje się na duszpasterstwo prezbiterów, zwane w diecezji siedleckiej także duszpasterstwem duszpasterzy⁶. Jego rozwój nastąpił podczas kierowania diecezją przez bp. Jana Mazura. W formacji kapłańskiej akcentowano wówczas jej aspekt duchowy. Prezbiterom zwracano uwagę na konieczność pogłębiania życia sakramentalnego i modlitewnego, na rozważanie słowa Bożego, kształtowanie postawy bezinteresownej służby wobec wiernych, ścisłej współpracy z biskupem diecezjalnym, budowanie wspólnoty kapłańskiej rozumianej jako braterstwo sakramentalne oraz opieranie się na radach ewangelicznych w życiu codziennym i posłudze duszpasterskiej. Rozwój duszpasterstwa duszpasterzy wiąże się przede wszystkim z osobą ks. Zygmunta Mościckiego, który był diecezjalnym duszpasterzem duchownych oraz dyrektorem Unii Apostolskiej Kleru. Jego wysiłki wspomagali dekanalni ojcowie duchowni, którzy – we współpracy z dziekanami – organizowali wspólną liturgię i modlitwę połączoną z rozważaniem słowa Bożego i stwarzali możliwość przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania. Takie spotkania duchownych odbywały się głównie w połączeniu z kongregacjami dekanalnymi, a także organizowane były z okazji świąt kościelnych.

⁶ Por. E. GAŁADYK. *Duszpasterstwo duszpasterzy*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasiak, K. Korszniewicz, J. Józwik. Marki-Struga 1993 s. 26-27.

Na przełomie lat 80. i 90. XX w. formację stałą duszpasterzy zwiększono wydatnie o aspekt intelektualny. Decyzją bp. Jana Wiktora Nowaka systematyczną formacją intelektualną objęto 10 najmłodszych roczników prezbiterów. W ramach tak rozumianej formacji stałej uruchomiono studia doktoranckie dla duchownych. Trwały one trzy lata i były afiliowane do Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Ich kierownikiem był ks. Roman Karwacki. Obecnie w formacji kapłańskiej rozwijany jest ten wypracowany model. Kładzie się nacisk na wszystkie aspekty formacji prezbiterów: formację ludzką, duchową, intelektualną i pastoralną.

Do dziedzin działalności pastoralnej skierowanej do osób dążących do doskonałości chrześcijańskiej zalicza się także duszpasterstwo osób konsekrowanych⁷. Jego rozwój w diecezji siedleckiej, w oparciu o nauczanie Soboru Watykańskiego II, nastąpił w drugiej połowie lat 60. ubiegłego wieku. Jest on związany z posługą ks. Witolda Kobylińskiego, kierującego Wydziałem ds. zakonnych kurii diecezjalnej. Wydział ten pośredniczył między konsultą wyższych przełożonych zakonnych i biskupem diecezjalnym oraz organizował dla osób konsekrowanych spotkania formacyjne. Spotkania te miały charakter systematyczny i odbywały się każdego miesiąca. Oprócz nich, co roku 2 lutego organizowano spotkania okolicznościowe, w duchu dziękczynienia za powołania do stanu zakonnego. Na spotkania składała się celebrowanie Eucharystii, zazwyczaj pod przewodnictwem biskupa diecezjalnego, który wygłaszał okolicznościową homilię. Po Mszy św. wygłaszane były z reguły dwa wykłady. Referenci, najczęściej wykładowcy seminarium duchownego, zwracali uwagę na aktualne wyzwania stojące przez zakonnikami i zakonnice, interpretując je w świetle objawienia Bożego i nauczania Kościoła współczesnego. W kolejnych latach w formacji posługiwano się w znacznym zakresie nauczaniem papieża Jana Pawła II. Intensyfikacja troski pastoralnej o dostosowanie osób konsekrowanych do nowych wyzwań duszpasterstwa nastąpiła podczas kierowania diecezją przez bp. Kazimierza Gurdę, który był odpowiedzialny za tę dziedzinę duszpasterstwa w strukturach Konferencji Episkopatu Polski. Po raz pierwszy w tę formę duszpasterstwa zaangażowano duchownego pełniącego urząd wikariusza biskupiego ds. zakonnych, co świadczy o wadze przywiązywanej to formacji osób konsekrowanych.

Do duszpasterstwa kategoriałnego zalicza się także formy działalności pastoralnej skierowanej do etatowych pracowników parafii. W diecezji siedleckiej najwięcej troski poświęca się formacji organistów. Istniejące na terenie diecezji studium organistowskie nie tylko przygotowywało od strony muzycznej kandydatów do pracy w tym zawodzie, ale także troszczyło się o ich formację ludzką, duchową i apostolską. Intensyfikacja formacji organistów nastąpiła za rządów bp. Zbigniewa Kiernikowskiego, który troszczył się o stałe podnoszenie ich poziomu

⁷ Por. K. MATWIEJUK. *Życie konsekrowane*. W: *Magnificat anima mea* s. 28-36.

zawodowego, nie pomijając pozostałych aspektów formacji, zwłaszcza aspektu duchowego. Dla organistów organizowano systematyczne dni skupienia i rekolekcje, związane zwłaszcza ze świętami liturgicznymi. W tym też czasie włożono wiele troski o uporządkowanie statusu prawnego zatrudnionych organistów.

W okresie pasterskiej posługi bp. Zbigniewa Kiernikowskiego podjęto też próbę duszpasterstwa personelu plebanii. Organizowano dni skupienia, nadając im przede wszystkim charakter liturgiczno-modlitewny. Głoszono także konferencje duchowe, podczas których zwracano uwagę na szczególne miejsce tych osób w posłudze Kościoła oraz ich osobiste zaangażowanie w życie parafii.

Analogicznie do duszpasterstwa duszpasterzy i osób konsekrowanych można mówić o tzw. duszpasterstwie stanowym, czyli duszpasterstwie kobiet i mężczyzn. Te formy rozwijano w Kościele w Polsce jeszcze przed II wojną światową, czego przejawem była ówczesna Akcja Katolicka, składająca się z części męskiej i żeńskiej. Po wojnie duszpasterstwo kobiet i mężczyzn rozwijano równoległe aż do końca XX w., kiedy obie te formy skupiło w sobie duszpasterstwo rodzin.

Duszpasterze mężczyzn i kobiet mieli coroczne spotkania formacyjne pod kierunkiem krajowych duszpasterzy, których pracą kierowali biskupi reprezentujący Konferencję Episkopatu. W diecezji siedleckiej w ostatnich dziesięcioleciach duszpasterstwem mężczyzn kierowali: ks. Wacław Pieniak i ks. Mieczysław Skorodiuk. Wraz z mężczyznami uczestniczyli w pielgrzymkach na Jasną Górę, odbywających się w ostatnią niedzielę sierpnia, zanim te nie połączyły się z ogólnopolskimi pielgrzymkami rolników, odbywającymi się w tym samym czasie. W ramach duszpasterstwa mężczyzn obchodzono uroczystość św. Józefa – patrona mężczyzn, którą poprzedzały kilkudniowe przygotowania w oparciu o materiały formacyjne przygotowywane przez właściwą komisję Konferencji Episkopatu Polski. Podczas większych uroczystości celebrowanych w sanktuariach diecezjalnych organizowano specjalne nabożeństwa dla mężczyzn, którym często przewodniczyli biskupi, kierując do zebranych tzw. nauki stanowe. Dbano również o to, by nauki takie były głoszone dla mężów i ojców podczas rekolekcji parafialnych. Ich tematyka skupiała się wokół godności mężczyzny, jego roli i zadań w małżeństwie i rodzinie oraz jego zaangażowania w życie społeczne i narodowe⁸.

Duszpasterstwo kobiet łączono organizacyjnie z duszpasterstwem rodzin, wychodząc niejako z założenia, że to na kobiecie spoczywa główny ciężar animacji życia wspólnotowego we wspólnocie rodzinnej. Podobnie jak w duszpasterstwie mężczyzn, organizowano pielgrzymki kobiet do sanktuariów ogólnopolskich i lokalnych. Do kobiet kierowano także tzw. nauki stanowe, zarówno podczas uroczystości diecezjalnych, lokalnych, jak i rekolekcji parafialnych. Analogicznie podejmowano problematykę godności kobiety, akcentując jej rolę jako żony i matki oraz jej zaangażowanie społeczne.

⁸ Por. M. SKORODIUK. *Duszpasterstwo mężczyzn*. W: *Magnificat anima mea* s. 61-62.

Duszpasterstwa kobiet i mężczyzn w diecezji siedleckiej formalnie nie rozwiązano. W rzeczywistości pastoralnej problematykę, którą one podejmowały, przejęło w sposób zintegrowany duszpasterstwo rodzin. Realizacja ich form na szczeblu diecezjalnym i parafialnym stała się częścią duszpasterstwa zwyczajnego, które określano wówczas mianem duszpasterstwa ogólnego⁹.

Podobną genezę do duszpasterstwa kobiet i mężczyzn miało duszpasterstwo młodzieży. W diecezji siedleckiej jego początki sięgają pasterzowania bp. Ignacego Świrskiego, kiedy to powołano do życia duszpasterstwo młodzieży męskiej i duszpasterstwo młodzieży żeńskiej. Wynikało to z tradycji przedwojennej i przed-soborowego spojrzenia na adresatów duszpasterstwa, które miało odbicie w istnieniu stowarzyszeń młodzieży: Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej¹⁰. Duszpasterstwem młodzieży męskiej kierował w latach 60. XX stulecia ks. Roman Perz, natomiast jego żeńskim odpowiednikiem – ks. Jan Gomółka. Za czasów pasterzowania bp. Jana Mazura nastąpiło zjednoczenie obu tych dziedzin duszpasterstwa młodzieży. Adresatem duszpasterstwa młodzieży była w tym czasie przede wszystkim młodzież pracująca, którą starano się przygotować do dojrzałego życia, w tym także do katolickiego apostołstwa. Rozwinięto takie formy pracy, jak: rekolekcje zamknięte, rekolekcje półzamknięte, dni skupienia i czuwania modlitewne. Jako formę duszpasterstwa młodzieży traktowano diecezjalną pielgrzymkę pieszą na Jasną Górę. Organizowano także różnorakie pielgrzymki do sanktuariów diecezjalnych. Na szczeblu parafialnym propagowano tzw. nauki stanowe dla młodzieży podczas rekolekcji parafialnych, a po powrocie nauki religii do szkół publicznych rozwijano rekolekcje szkolne. Starano się także o obchody uroczystości św. Stanisława Kostki, patrona młodzieży polskiej, które poprzedzano zazwyczaj triduumami lub innymi formami przygotowania duchowego¹¹. Współcześnie duszpasterstwo młodzieży zajmuje poczesne miejsce w strukturze kurii diecezjalnej i realizuje wielorakie formy pracy na szczeblu diecezjalnym. Spośród nich wyróżniają się różnego rodzaju sposoby formacji, realizowane w sanktuariach diecezjalnych i diecezjalnym domu rekolekcyjnym w Nowym Opolu.

Jedną z form duszpasterstwa młodzieży jest duszpasterstwo sportowe¹². Od początku XXI w. jest ono kierowane przez diecezjalnego duszpasterza sportowców. Zasadniczym celem duszpasterstwa sportowego jest formacja chrześcijańska młodzieży i dzieci przez sport. Realizowane jest ono poprzez różnego rodzaju zawody i rozgrywki sportowe, na czele których znajduje się parafiada, organizowana pod patronatem biskupa siedleckiego. Dla nadania systematycznego charakteru

⁹ Por. E. JARMOCH. *Duszpasterstwo rodzin i kobiet*. W: *Magnificat anima mea* s. 51-60.

¹⁰ Por. K. ŚWIĘŚ. *Religijno-moralny portret młodzieży polskiej i jego pastoralne implikacje*. „Roczniki Teologiczne” 65:2018 z. 6 s. 43-62.

¹¹ Por. J. GOMÓŁKA. *Duszpasterstwo młodzieży*. W: *Magnificat anima mea* s. 148-165.

¹² Por. P. IWANEK. *Duszpasterstwo sportu*. W: *Duszpasterstwo specjalne* s. 340-344, 348-349.

działalności pastoralnej organizowane są cykliczne rozgrywki w ramach ligi diecezjalnej. Podejmowane były takie inicjatywy o zasięgu diecezjalnym, jak liga piłki nożnej czy liga tenisa stołowego. Organizowane są także turnieje szachowe dla uczniów różnego rodzaju szkół.

Szczególną formą pastoralnej troski o ludzi młodych jest duszpasterstwo harcerek i harcerzy. Obejmuje ono różnorakie organizacje harcerskie nawiązujące do skautingu i opierające swoją działalność na prawie i przyrzeczeniu harcerskim¹³. W diecezji siedleckiej istnieją trzy spośród nich: Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej oraz Skauci Europy, mające katolicki rodowód i charakter. Formacja religijna w sposób najpełniejszy prowadzona jest wśród członków Skautów Europy, w którym to stowarzyszeniu jest integralną częścią wychowania harcerskiego, zgodnie z ideą R. Baden-Powella. W pozostałych organizacjach harcerskich duszpasterze towarzyszą młodym ludziom i ich instruktorom w sposób mniej lub bardziej bezpośredni. Posługa duszpasterzy i kapelanów harcerskich polega na realizacji „harcerskiej metody wychowania”, której wychowanie religijne jest istotną częścią i wartością. Realizacja formacji chrześcijańskiej odbywa się we wszystkich jej wymiarach: ludzkim, duchowym, intelektualnym i apostołskim.

2. ROZWÓJ DUSZPASTERSTWA SYTUACYJNEGO

Obok duszpasterstwa kategoriałnego, stanowiącego znaczącą część duszpasterstwa specjalnego, wyróżnia się duszpasterstwo sytuacyjne. Jego nazwa wskazuje, że objęte są nim osoby znajdujące się w określonych sytuacjach życiowych, wymagających szczególnego wsparcia ze strony Kościoła.

Do duszpasterstwa sytuacyjnego zalicza się duszpasterstwo akademickie, do którego w diecezji siedleckiej przykładana się dużą wagę. Jego początki wiążą się z powstaniem w Siedlcach i w Białej Podlaskiej wyższych uczelni. W odpowiedzi na zaistniałe potrzeby pastoralne w 1969 r. duszpasterzem akademickim w Siedlcach został ks. Stefan Kornas, któremu pomagał ks. Kazimierz Białecki, w Białej Podlaskiej natomiast ośrodek duszpasterski ustanowiono w parafii pw. św. Anny, za który odpowiedzialny był proboszcz ks. Jerzy Samulak, zaś zajęcia ze studentami zlecono ks. Józefowi Celińskiemu-Goździkowi. Ośrodek duszpasterski przeniesiono w 1970 r. do kościoła rektoralnego pw. św. Antoniego, a duszpasterzem mianowano o. Pacyfika-Antoniego Dydycza. W obu ośrodkach duszpasterskich systematyczną pracę oparto na cotygodniowych katechezach. Od początku duszpasterstwo akademickie było przedmiotem intensywnego zainteresowania władz państwowych, co skutkowało represjami wobec uczestniczących studentów.

¹³ Por. D. LIPIEC. *Duszpasterstwo harcerzy*. W: *Duszpasterstwo specjalne* s. 230-242.

Formację religijną pogłębiano poprzez rekolekcje akademickie, zaś na początku i na końcu roku akademickiego sprawowano uroczyste Msze św. w katedrze pod przewodnictwem biskupa siedleckiego. Dynamiczny rozwój działalności pastoralnej związany był m.in. z wprowadzaniem różnorodnych form pracy: wieczory modlitwy, nabożeństwa okresowe sprawowane w kaplicy domu księży emerytów, spotkania opłatkowe i wielkanocne, wizyta kolędowa w domach akademickich, letnie obozy. Wśród studentów powołano grupę pielgrzymkową zmierzającą na Jasną Górę, grupę Ruchu Światło-Życie, scholę muzyczną i chór. Za ważną inicjatywę uważa się powstanie Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Przymierze” w 1989 r.

Współcześnie duszpasterstwo akademickie dostosowało się do zmian dokonujących się po 1989 r., a zwłaszcza powstania nowych uczelni w Siedlcach i Białej Podlaskiej oraz dynamicznego rozwoju istniejących. W niektórych przypadkach możliwe stało się zatrudnienie duchownych w tych uczelniach, co sprzyja zintensyfikowaniu wpływu pastoralnego zarówno na studentów, jak i na całe środowisko akademickie¹⁴.

Do duszpasterstwa sytuacyjnego zaliczane jest także duszpasterstwo powołań. Jego geneza i rozwój w diecezji siedleckiej związane są z inicjatywami Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce. W 1964 r. papież Paweł VI wyznaczył czwartą niedzielę wielkanocną – niedzielę Dobrego Pasterza – jako światowy dzień modlitw o powołania. Kongresy, które odbyły się w Rzymie w 1973 oraz w 1981 r. zaowocowały dokumentami, na których oparto troskę o powołania do życia kapłańskiego i zakonnego także w diecezji siedleckiej. Znaczącym wydarzeniem w trosce duszpasterskiej w tej mierze były rekolekcje powołaniowe, które odbyły się we wszystkich parafiach diecezji w latach 1982-1985. Prowadziło je 12 rekolekcyjnych zakonników, których wspomagało 18 sióstr. Przed ich rozpoczęciem bp Jan Mazur skierował do wiernych okolicznościowe słowo pasterskie. Podczas rekolekcji założono we wszystkich parafiach diecezji „Złote Księgi” Duchowego Dzieła Duszpasterstwa Powołań, w których wiele tysięcy diecezjan zadeklarowało modlitwę o powołania do stanu kapłańskiego i zakonnego. Przez pewien czas w licznych parafiach istniały zorganizowane koła Duchowego Dzieła Duszpasterstwa Powołań.

Od początku do systematycznej troski o powołania do służby Bożej włączyło się seminarium duchowne. Gdy mieściło się ono w centrum Siedlec, klerycy w każdy czwartek uczestniczyli we Mszy św. w katedrze, aby modlić się za powołanych i o nowe powołania¹⁵. Każdego roku podczas ferii zimowych organizowane były dla chłopców ze szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych rekolekcje powołaniowe.

¹⁴ Por. H. TOMASIK. *Duszpasterstwo akademickie*. W: *Magnificat anima mea* s. 131-147.

¹⁵ Por. J. GÓRSKI. *Duszpasterstwo powołaniowe*. W: *Magnificat anima mea* s. 24-25.

Klerycy starszych roczników nadal wyjeżdżają do parafii na terenie diecezji w czwartą niedzielę wielkanocną, aby dawać świadectwo o powołaniu i modlić się o nowe powołania. W Wielki Czwartek, po Mszy św. krzyżma, seminarium zaprasza ministrantów i lektorów, aby mogli zapoznać się z formacją do kapłaństwa i modlić w intencji powołanych. Przybliżeniu formacji do kapłaństwa służą także okolicznościowe imprezy dla dzieci i młodzieży odbywające się na terenie seminarium, organizowane przez duszpasterstwo młodzieży. Seminarium zaprasza do siebie ludzi młodych, aby budzić w nich zainteresowanie sprawami wiary i Kościoła, głównie poprzez spektakle teatralne i inscenizacje o tematyce religijnej i powołaniowej. Na szczeblu parafialnym duszpasterstwo powołań realizowane jest przede wszystkim przez modlitwę, zwłaszcza w pierwsze czwartki miesiąca. Sprawa powołań do szczególnej służby Bożej jest intencją modlitwy wielu grup religijnych w parafiach.

Wśród form duszpasterstwa sytuacyjnego znajdują się także pielgrzymki. W diecezji siedleckiej duszpasterstwo pielgrzymkowe rozwija się w wielu kierunkach. Pierwszoplanowe znaczenie mają pielgrzymki do sanktuariów diecezjalnych. Tradycyjnie do Kodnia pielgrzymują chorzy i dzieci pierwszokomunijne, do Woli Gułowskiej rolnicy, do Leśnej Podlaskiej maturzyści, nauczyciele i kombatan ci, do Górek k. Garwolina strażacy, do Pratulina kobiety i mężczyźni, do Parczewa rodziny, do Budzieszyna w pielgrzymce nocnej mieszkańcy Siedlec i okolic, a do Hołubli niewidomi i słabowidzący. To tych sanktuariów oraz innych lokalnych przybywają wierni z okazji świąt religijnych, w grupach zorganizowanych i indywidualnie. Szczególne miejsce w duszpasterstwie diecezji siedleckiej zajmuje Piesza Pielgrzymka Podlaska na Jasną Górę, zmierzająca tam od 1981 r. Każdego roku uczestniczy w niej wiele tysięcy osób, także spoza diecezji, głównie ludzi młodych¹⁶. Wierni diecezji siedleckiej biorą udział w różnorodnych pielgrzymkach autokarowych i rowerowych do sanktuariów w Polsce. Są one organizowane głównie przez duszpasterzy parafialnych.

W ostatnich dziesięcioleciach znacząco zwiększyły się możliwości pielgrzymowania do sanktuariów poza granicami Polski. Duże znaczenie w rozwoju ruchu pielgrzymkowego poza granice miał pontyfikat Jana Pawła II, dzięki któremu wielu diecezjan przybywało do grobów Świętych Apostołów Piotra i Pawła oraz do sanktuariów we Włoszech. Zwiększa się ruch pielgrzymkowy do innych sanktuariów europejskich: do Lourdes, Fatimy, La Salette, Santiago de Compostela, Medjugorie czy Ostrej Bramy w Wilnie. Także pielgrzymowanie do miejsc świętych poza Europą zwiększa się, zwłaszcza do Ziemi Świętej, chociaż coraz częściej celem pątników są sanktuaria amerykańskie, zwłaszcza w Guadalupie. Intensyfikacji

¹⁶ Por. A. KULIK. *Formacja chrześcijańska pątników. Studium teologicznopastoralne w świetle badań uczestników Pieszej Pielgrzymki Podlaskiej na Jasną Górę*. Lublin 2015 s. 15-16 (mps rozprawy doktorskiej w Archiwum Biblioteki KUL).

duszpasterstwa pielgrzymkowego, zwłaszcza poza granice Polski, sprzyja powołanie diecezjalnego biura pielgrzymkowego „Arka”.

Z duszpasterstwem pielgrzymkowym łączono niegdyś duszpasterstwo turystyczne. Realizowane było ono głównie w Wildze nad Wisłą, nad Jeziorem Białym k. Włodawy, w Białce k. Parczewa oraz w Serpelicach i Mierzwicach, które do 1992 r. znajdowały się na terenie diecezji podlaskiej. Są to miejscowości turystyczno-wypoczynkowe, do których w okresie wakacyjnym przyjeżdża wielu gości. Dla objęcia ich pastoralną troską biskupi diecezjalni delegowali do Mierzwic i do Wilgi duchownych, zwłaszcza studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Akademii Teologii Katolickiej. W innych ośrodkach duszpasterstwo wypoczywających realizowali miejscowi duchowni. Obecnie nad Jeziorem Białym prowadzona jest intensywna działalność ewangelizacyjna, prowadzona przez duchownych, siostry zakonne oraz osoby świeckie. Posługują się oni przede wszystkim współczesnymi środkami przekazu wiary¹⁷.

3. ROZWÓJ DUSZPASTERSTWA SPECJALISTYCZNEGO

Obok duszpasterstwa specjalnego do duszpasterstwa nadzwyczajnego zalicza się także duszpasterstwo specjalistyczne. Jest ono adresowane do osób mających różnorakie zaburzenia, skutkujące ich nieprawidłowym funkcjonowaniem w życiu społecznym. Do takich osób należą ludzie uzależnieni od alkoholu. Duszpasterstwo takich osób w diecezji siedleckiej wyewoluowało z duszpasterstwa trzeźwości. Do tej formy działalności pastoralnej przykładali znaczącą wagę biskupi powojenni: Ignacy Świrski i Jan Mazur. Troska o zmniejszenie spożycia napojów alkoholowych i zmianę kultury ich spożywania była jednym z głównych celów działań pastoralnych bp. Ignacego Świrskiego, który pijaństwo i alkoholizm postrzegał jako jeden z negatywnych skutków czasu wojny. Jego troskę o zmianę obyczajów w tym względzie podzielał bp Jan Mazur, który z ramienia Konferencji Episkopatu Polski wspierał duszpasterstwo trzeźwości na szczeblu ogólnokrajowym. W diecezji siedleckiej podejmował on wiele inicjatyw pastoralnych zmierzających do „trzeźwości narodu” i inspirował do ich podejmowania diecezjalnego duszpasterza trzeźwości. Do najbardziej znanych należało propagowanie przyjęć z okazji chrztu, pierwszej Komunii św., bierzmowania i pogrzebów bez napojów alkoholowych. W przypadku pierwszych dwóch rodzice składali pisemne zobowiązania dotyczące nieczęstowania. Dzieci pierwszokomunijne składały przyrzeczenie o niespożywaniu napojów alkoholowych do ukończenia 18. roku życia, które było powtarzane przy okazji bierzmowania. Podejmowano także popularyzację wesel bezalkoholowych. Przeciwdziałano osobom produkującym i pokątnie sprzedającym alkohol: bp Jan

¹⁷ Por. K. KUSYK, *Duszpasterstwo turystyczno-pielgrzymkowe*. W: *Magnificat anima mea* s. 171-175.

Mazur zdecydował, aby takim osobom odmawiać pogrzebu katolickiego. Problematyka trzeźwościowa była częstym motywem w jego przepowiadaniu homilijnym. Poświęcał jej także wiele listów pasterskich, zwłaszcza przed miesiącem sierpniem, którzy w praktyce pastoralnej traktowany jest jako miesiąc trzeźwości. Popularyzowano ruchy trzeźwościowe, a zwłaszcza Ruch Trzeźwości im. św. Maksymiliana Kolbego i Krucjatę Wyzwolenia Człowieka. W parafiach zaprowadzono księgi abstynentów, do których wpisywano zobowiązania czasowe parafian, składane przez nich indywidualnie lub wspólnotowo, w sposób oficjalny. Pracę duszpasterzy parafialnych wspierali dekanalni duszpasterze trzeźwości, których działalność koordynował diecezjalny duszpasterz trzeźwości. Przez wiele lat funkcję tę pełnił ks. Jan Gomółka¹⁸.

Zmiany społeczne, jakie dokonały się w Polsce pod koniec XX w. wpłynęły także na obyczaje Polaków, w tym na kulturę spożywania napojów alkoholowych. W znacznym stopniu spadło m.in. spożycie napojów wysokoprocentowych, wzrosło natomiast spożycie tych o niższej zawartości alkoholu. Zmieniło się również postrzeganie choroby alkoholowej i podejście do osób chorych. Z tego względu przemianie uległo także duszpasterstwo trzeźwości, które przekształciło się w duszpasterstwo alkoholików. Wśród jego celów jest także szeroko rozumiana profilaktyka przeciwalkoholowa, która była głównym kierunkiem działania duszpasterstwa trzeźwości. W jej ramach diecezjalny duszpasterz prowadzi kolonie i turnusy dla dzieci z rodzin zagrożonych alkoholizmem, we współpracy z samorządami i organizacjami społecznymi. Realizuje on także profesjonalną troskę o dotkniętych chorobą alkoholową, uczestnicząc w ich terapii.

Do ludzi, którzy z trudnością odnajdują się w porządku prawnym, należą także osadzeni w aresztach i zakładach karnych. Adresowane jest do nich duszpasterstwo więzienne. W dobie przemian społeczno-ustrojowych w Polsce możliwy stał się powrót kapelanów do tych placówek¹⁹. Tak też się stało na terenie diecezji siedleckiej. W Siedlcach i Białej Podlaskiej posługują kapelani będący etatowymi pracownikami więziennictwa. Ich posługa ma w znacznej mierze charakter duszpasterstwa indywidualnego. Nie wszyscy osadzeni mogą uczestniczyć we wspólnej Mszy św. i nabożeństwach. Wynika to z ograniczenia prawa do kontaktowania się z innymi osobami. Dużą rolę w posłudze kapelanów odgrywa szafowanie sakramentu pokuty i pojednania. Kapelani pełnią także posługę wobec pracowników więziennictwa, wychodząc naprzeciw ich specyficznym potrzebom religijnym, wynikającym z charakteru pracy²⁰.

¹⁸ Por. J. GOMÓŁKA. *Duszpasterstwo trzeźwości*. W: *Magnificat anima mea* s. 62-122.

¹⁹ Por. P. WOJTAS. *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*. W: *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*. Red. J. Świtka, M. Kuć. Lublin 2007 s. 15-28.

²⁰ Por. W. PRZYGODA. *Znaczenie więzienia w ujęciu teologii katolickiej*. W: *O więzieniu interdyscyplinarnie*. Red. J.D. Pol. Warszawa 2021 s. 169-194.

ZAKOŃCZENIE

Rozwój duszpasterstwa specjalnego i specjalistycznego w diecezji siedleckiej przebiegał podobnie, jak w innych diecezjach w Polsce. Niektóre jego dziedziny po II wojnie światowej były realizowane jako kontynuacja wcześniejszych działań pastoralnych, dostosowanych do aktualnych wyzwań. Tak działo się z duszpasterstwem kobiet i mężczyzn, rodzin, dzieci i młodzieży. Inne dziedziny duszpasterstwa zostały zainicjowane wskutek postanowień Episkopatu Polski, wychodzącego naprzeciw pojawiającym się potrzebom i trendom w życiu społecznym. Takie twierdzenie można odnieść do duszpasterstwa osób z niepełnosprawnością. Są też takie dziedziny duszpasterstwa specjalnego i specjalistycznego, na które kładziono nacisk większy niż gdzie indziej. Tak było z duszpasterstwem trzeźwości, ponieważ biskupi siedlecki uważali pijaństwo i alkoholizm za duży problem życia indywidualnego, społecznego i religijnego, a także przyczynę innych trudności. Stąd dużą wagę przykładali do działalności pastoralnej zmierzającej do zmiany takiego stanu rzeczy. Można również zauważyć, że rozwój duszpasterstwa specjalnego i specjalistycznego w diecezji siedleckiej odpowiadał specyfice kulturowej i religijnej jej mieszkańców. Duszpasterstwo tego rodzaju służyło uzupełnianiu duszpasterstwa zwyczajnego i zaspokajaniu specyficznych potrzeb religijnych określonych grup diecezjan.

BIBLIOGRAFIA

- FIAŁKOWSKI M.: *Duszpasterstwo niewidomych*. W: *Duszpasterstwo specjalne*. Red. R. Kamiński, B. Drożdż. Lublin: Atla 2 1998 s. 191-204.
- GAŁADYK E.: *Duszpasterstwo duszpasterzy*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasiak, K. Korszniewicz, J. Józwik. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 26-27.
- GOMÓŁKA J.: *Duszpasterstwo młodzieży*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasiak, K. Korszniewicz, J. Józwik. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 148-165.
- GOMÓŁKA J.: *Duszpasterstwo trzeźwości*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasiak, K. Korszniewicz, J. Józwik. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 62-122.
- GÓRSKI J.: *Duszpasterstwo powołaniowe*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasiak, K. Korszniewicz, J. Józwik. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 24-25.
- IWANIEK P.: *Duszpasterstwo sportu*. W: *Duszpasterstwo specjalne*. Red. R. Kamiński, B. Drożdż. Lublin: Atla 2 1998 s. 333-352.
- JARMOCH E.: *Duszpasterstwo rodzin i kobiet*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasiak, K. Korszniewicz, J. Józwik. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 51-60.
- KAMIŃSKI R.: *Duszpasterstwo nadzwyczajne*. W: *Teologia pastoralna*. T. 2. Red. R. Kamiński. Lublin: Atla 2 2002.
- KULIK A.: *Formacja chrześcijańska pątników. Studium teologicznopastoralne w świetle badań uczestników Pieszej Pielgrzymki Podlaskiej na Jasną Górę*. Lublin 2015 (mps rozprawy doktorskiej w Archiwum Biblioteki KUL).

- KUSYK K.: *Duszpasterstwo turystyczno-pielgrzymkowe*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasik, K. Korszniewicz, J. Józwick. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 171-175.
- LIPIEC D.: *Duszpasterstwo harcerzy*. W: *Duszpasterstwo specjalne*. Red. R. Kamiński, B. Drożdż. Lublin: Atla 2 1998 s. 227-242.
- LIPIEC D.: *Duszpasterstwo niewidomych i słabo widzących w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2011.
- LIPIEC D.: *Rozwój duszpasterstwa grup zawodowych w diecezji siedleckiej*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 20:2021 nr 2 s. 56-66.
- MATWIEJUK K.: *Życie konsekrowane*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasik, K. Korszniewicz, J. Józwick. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 28-36.
- PÓŁTORAK K.: *Duszpasterstwo niesłyszących*. W: *Duszpasterstwo specjalne*. Red. R. Kamiński, B. Drożdż. Lublin: Atla 2 1998 s. 157-190.
- PRZYGODA W.: *Znaczenie więzienia w ujęciu teologii katolickiej*. W: *O więzieniu interdyscyplinarnie*. Red. J.D. Pol. Warszawa: Episteme i Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości 2021 s. 169-194.
- SKORODIUK M.: *Duszpasterstwo mężczyzn*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasik, K. Korszniewicz, J. Józwick. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 61-62.
- ŚWIĘS K.: *Religijno-moralny portret młodzieży polskiej i jego pastoralne implikacje*. „Roczniki Teologiczne” 65:2018 z. 6 s. 43-62.
- TOMASIK H.: *Duszpasterstwo akademickie*. W: *Magnificat anima mea*. Red. H. Tomasik, K. Korszniewicz, J. Józwick. Marki-Struga: Wydawnictwo Michalineum 1993 s. 131-147.
- WOJTAS P.: *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*. W: *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*. Red. J. Świtka, M. Kuć. Lublin: TN KUL 2007.

Streszczenie: Artykuł jest drugą częścią opracowania dotyczącego genezy i rozwoju duszpasterstwa nadzwyczajnego w diecezji siedleckiej. Zostały w nim omówione wybrane dziedziny duszpasterstwa specjalnego i specjalistycznego. Przedstawione zostały formy duszpasterstwa osób z niepełnosprawnością, a także działalność pastoralna skierowana do kobiet, mężczyzn, rodzin i młodzieży. W ramach tego ostatniego ukazano duszpasterstwo pielgrzymkowe oraz pastoralną troskę o harcerki i harcerzy. Przywołane zostało także duszpasterstwo turystyczne i sportu. Duszpasterstwo specjalistyczne w diecezji siedleckiej obejmuje głównie osoby uzależnione od alkoholu i osadzone w zakładach penitencjarnych.

Słowa kluczowe: diecezja siedlecka, duszpasterstwo nadzwyczajne, duszpasterstwo specjalne, duszpasterstwo specjalistyczne, rozwój duszpasterstwa.